

Jasenovac:

mrak, mržnja, vlaga i trulež, pomračeni uma,
nepojamno zlo iznedreno iz čoveka,
monstruozni zločin, žrtve, krik, tuga zauvek.

Jasenovac:

tišina, svitanje, naziranje, iznikao cvet, nadanje,
žrtve i žrtve, nezaceljena rana, neprolazna duboka tuga.

Jasenovac:

izmaglica, hladna i zloslutna voda reke Save,
šum lišća uz obalu reke,
kao da želi da prekrije uporno prepravljjanje istorije,
licitiranje brojem žrtava - manipulacija živima,
žrtve i žrtve, Jasenovac postaje tuga, do kraja vremena.

Jasenovac – pogled iz Beograda 2023.

PRVI DEO

O Koncentacionom logoru Jasenovac svi, koji to želimo, znamo bezmalo sve. Znamo gde se nalazio, ko ga je i zašto formirao, znamo zločince nalogodavce, zločince izvršioce, moralne zločince pasivne posmatrača. Znamo ko su bile i zašto su baš one bile žrtve. Znamo za monstruoze načine ubijanja ljudi. Znamo i kako je logor izgledao, znamo dispoziciju objekata i kako se koji objekat zvao i čemu je služio. Znamo ko je i zašto je, po oslobođenju, logor Jasenovac sraunio sa zemljom i uništio materijalne dokaze njegovog postojanja, pa danas stratište izgleda kao lepo uređeno i negovano golf igralište.

Znamo zašto se mnogi zločinci nisu suočili sa pravdom.

Znamo, zato što su nam dostupni dokumenti: *Counter Intelligence Corps, Rome Detachment, A.P.P. 512, U.S. Army, 12 September 1947, Case № 5650-A.*

Prema dokumentima Kontraobaveštajnog korpusa Armije US (*Counter Intelligence Corps – C.I.C.*) iz vremena neposredno posle Drugog svetskog rata, koji su 1986. postali dostupni za javno korišćenje, britanske i američke vojne okupacione vlasti u Rimu su znale da se u vaticanskom skrovištu, u Seminaru Sv. Jeronima u Rimu, u ulici Đakomo Venecijano 17 C, pod okriljem predstavnika Hrvatske katoličke crkve – zagrebačkog nadbiskupa dr Alojzija Stepinca, sveštenika dr Krunoslava Draganovića i drugih – kriju najodgovorniji genocidni zločinci i neposredni izvršioци zločina u logoru smrti Jasenovac, na čelu sa ustaškim poglavnikom dr Antom Pavelićem.

Dosije rimokatoličkog sveštenika dr Krunoslava Draganovića, koji je doktorirao u Vatikanu na stvaranju ideološke osnove genocida nad Srbima, pravoslavnim “šizmaticima”, autora “CROATIJA SACRA”, aktivnog genocidnog zločinca u vreme ENDEHAzije, veza između ustaške vlade, nadbiskupa dr Alojzija

Stepinca i Vatikana, za koga sveštenik-ustaša dr Lacković kaže: “da nama Hrvatima zlata vrjedi” – nedostupan je. Zašto? Da li je to istorija, kultura sećanja ili politički interes?

Verujem da taj dosije sadrži tamnu stranu onoga koji ga krije.

Rekoh da o Koncentracionom logoru Jasenovac, znamo svi bezmalo sve.

Međutim, zvanično i sa sigurnošću ne znamo ni približno tačno koliko je ljudi stradalo. Ne znamo zato što to oni koji su nas vodili, pa ni oni koji nas danas vode, iz različitih razloga ne žele da znamo, a mi kao društvo (*pravne institucije, društvene institucije, institucije obrazovanja, naučni i istraživački instituti, nevladine organizacije, udruženja građana a prvenstveno intelektualna elita*) na to pristajemo.

Ostavljeno nam je, od stvarne države, da po svom nahođenju, i na svoju odgovornost, bez da su nam jasno navedeni istorijski izvori i istorijske činjenice o broju žrtava, bez pozivanja na validnu arhivsku građu, bez navođenja metoda savremene nauke koje su morale biti korišćene u istraživanjima i koje dokazuju utvrđeni i nama ponuđeni broj žrtava, kažem ostavljeno nam je da na osnovu svojih izgrađenih sposobnosti i bogom danih mogućnosti i naravno na osnovu svojih moralnih stavova da sami odlučujemo i donosimo svoj sud. Pri tom moramo postaviti pitanje svrsishodnosti takvih sudova. Čemu i kome oni služe. Ponuđeno nam je da izaberemo među izlicitiranim brojevima ukupnih žrtva, od sramnih trideset tisuća, pa do neshvatljivih milion i četiristotine hiljada žrtava. Svesno i s namerom nam je ponuđeno da učestvujemo u necivilizacijskom i nemoralnom izboru jednog od izlicitiranih brojeva žrtava i da za tu našu odluku primimo na sebe svu odgovornost.

O čemu danas, posle proteklih bezmalo osam decenija, da razgovaramo, a da se ne ponavljamo? Ako govorimo o licitiranim brojevima jasenovačkih žrtava, mi govorimo o dnevno-političkim interesima, a ne o Jasenovcu.

Da se i danas sećamo, svakako, ali sećanje nije dovoljno. Pogotovu je neplodno sećati se administrativnih brojeva. U Jad Vašemu posetilac, u svetoj tišini, dok korača i posmatra postavku, sluša imena dece stradale u Holokaustu.

Država, po pravilu, uvek ima dnevno političke interese. Ona ih definiše, dizajnira, nekad greje, nekad hladi, sprovodi i koristi u datoj političkoj prilici. To je njen posao, ali zasigurno ne i naš. Nas građana.

Mi se moramo, u skladu sa svojim moralnim vrednostima i principima kulture sećanja, a dnevno politički interes i kultura sećanja ne idu zajedno, usredsrediti na realizaciju želje, ideje, projekta koji bi nam iznedrio realan i približno tačan broj stradalih u Jasenovcu. Zbog toga se moramo distancirati od onih koji ne žele da se istina dozna i od dnevno političkih interesa, koji u jasenovačkom slučaju imaju isti cilj.

DRUGI DEO

Tokom mog vaspitavanja i obrazovanja, još u ranoj mladosti sam se suočio sa problemom očuvanja sećanja na žrtve. Baveći se decenijama tim problemom, shvatio sam, i o tome, decenijama javno govorim, da u našem društvu, kultura sećanja i s njom u vezi moral nisu bitan činilac. Moram da kažem da kultura sećanja, ponekad gostuje, ali ovde ne stanuje. Neophodno je shvatiti da su sve žrtve žrtve i da se ne mogu prema potrebi, na različite načine, prebrojavati. Ono što je najvažnije, moramo usvojiti da je nedopustivo žrtve (zlo)upotrebljavati i za rad političkih potreba ih razvrstavati. Nedopustivo je učinjene zločine negirati, pogotovu ne opravdavati. A baš to se, i u slučaju Jasenovca, dešava.

Naša zajednička jasenovačka istorija je jedna i ne može biti "Rašomon". Ne može se na ovim prostorima, o istim događajima, pogotovu o užasnim zločinima, mladima predavati dve, tri ili ko zna koliko različitih istorija. Ne može isti čovek sa ove strane reke biti ratni zločinac, a sa druge strane reke svetac.

U ranim godinama punoletstva, prisustvovao sam komemorativnom skupu jasenovačkim žrtvama u Domu JNA u Beogradu. Radno predsedništvo tog skupa kao i govornici, svi ili većina njih, bili su članovi Saveza udruženja boraca Narodno oslobodilačkog rata (SUBNOR), koji je i organizovao taj skup. Članovi iste organizacije, to sam docnije povezo, koja decenijama potiskuje sećanje na "Jevrejski logor Zemun" i na Holokaust u Srbiji, koja tekstovima na spomen pločama na prostoru nekadašnjeg beogradskog sajma, lažira istorijske činjenice i stvara za sebe i svoje sledbenike potrebnu i za njih prihvatljivu istorijsku sliku.

Svi oni su insistirali da su sve žrtve u Jasenovcu bili komunisti i učesnici NOR – dugo godina poznata i uvek u ovakvim prilikama korišćena ista fraza. Ja sam antifašista, i poštujem sve žrtve i komuniste i borce Narodno oslobodilačkog rata, sve žrtve bez obzira kom narodu pripadaju, koju su veru ispovedali i ako su se, bez obzira bilo kojoj ideologiji priklonili. Za mene su sve žrtve žrtve, koje poštujem i čijim senima se iskreno klanjam.

U logoru Jasenovac, stradao je veliki broj članova moje porodice, među njima i moj otac, kapetan Dušan Miljana Nećak, tada star 32 godine. Ubijen je udarcima malja u glavu, i prema svedočenju preživelog logoraša Vukašina Žegarca umro u stravičnim mukama. Moj otac, kao oficir položio je zakletvu Kralju, držao je do toga da je Srbin pravoslavne vere.

Na pomenutom komemorativnom skupu u Domu JNA u Beogradu, veoma mlad i za takva „sučeljavanja“ neiskusano, probao sam, ali nažalost nisam uspeo, da kažem da moj otac jeste jasenovačka žrtva, ali da nije bio komunist i nije bio učesnik NOR. Da je ubijen samo zato što je bio Srbin, pravoslavne vere i što je na tome istrajavao do svoje užasne jasenovačke smrti. Tada sam shvatio da, za organizatore skupa, a docnije sam shvatio, i za celo naše društvo, postoje dve vrste žrtava, da se taj komemorativni skup ne odnosi na sve jasenovačke žrtve i da se ne odnosi ni na mog oca. I moj otac i mnoge jasenovačke žrtve na tom skupu su bile dobrodošle samo kao potrebni brojevi koji uvećavaju ukupan zbir žrtava. Ne sećam se dovoljno detalja, ali mi nije bilo lako da pred prepunom salom Doma JNA u Beogradu, pred mnogo starijim ljudi od mene, onim ljudima koji se sećaju i žale samo jednu „reprezentativnu vrstu“ jasenovačkih žrtava, demonstrativno napustim salu. Ali baš to sam uradio. U ono vreme to nije bio ni čest ni rado viđen čin.

TREĆI DEO

Sve vreme i sva događanja, od tada pa do danas, su mi potvrdili istinitost mojih saznanja i ispravnost mojih stavova. U našem društvu postoji potreba da se zamagli istina o broju žrtava i potreba da postoji „reprezentativna vrsta žrtava“. Ne samo kada je reč o Jasenovcu. Danas, posle 24 godine od početka NATO agresije na SR Jugoslaviju i dalje nagađamo broj žrtava tromesečnog bombardovanja. Postojao je, i postoji i danas, dnevno politički interes da se zamagli svaki i približno tačan broj jasenovačkih žrtava da se ukupnim brojem žrtava manipuliše i stvra privid nepostojanja mogućnosti da se do istine dođe. Da se sva odgovornost za neprimereno licitiranje brojem žrtava prenese na nestručnu javnost, na građane.

Međutim nije nestručna javnost i nisu građani ti koji komemorativne skupove jedinstvenim jasenovačkim žrtvama organizuju ne na jednom mestima, ne u istom danu i već predugo u više kolona. Bez objašnjenja koja kolona kojim jasenovačkim žrtvama odaje poštu?

Organizatori veruju da bi to trebalo da se podrazumeva. Ovakvoj vrsti sećanja nedostaje moralna, istorijska, edukativno vaspitna i humana dimenzija.

I kao zatočnici logora Jasenovac i kao žrtve ti ljudi su tretirani kao brojevi.

Pa zar i danas da na njih tako gledamo.

Brojevi nisu, niti mogu biti, žrtve. Jedino čovek sa identitetom, sa svojim imenom i prezimenom, sa svojim životnim planovima, nadama, željama i svojim ljubavima može biti i jeste žrtva.

Ubeđen sam da je sveta dužnost Jasenovačkog istraživačkog instituta da svakom realnom pojedinačnom broju jasenovačkih žrtava podari identitet, ime i prezime žrtve. Da u naša sećanja, umesto broja, vrati čoveka – žrtvu koja je imala životne planove, svoje radosti, svoje

rođendane, svoje slave, svoja verovanja. Da žrtve vrati među nas, u naša sećanja i u naše živote, kako bi i žrtve uz nas nastavile svoja postojanja.

Danas, na dostignućima savremene istorijske nauke, korišćenjem zadivljujućeg razvoja informatičke tehnologije možemo i moramo doći do bar približno tačni podataka o broju žrtava. Neophodno je ubediti našu nedovoljno obaveštenu i nažalost, nedovoljno edukovanu javnost da takva mogućnost postoji, da je ostvariva, preko potrebna i da je to naša obaveza.

Politika nam je ponudila broj žrtava u rasponu od 30.000 do 1.400.000 nameravajući da nas uveri da je nemoguće doznati istinu. Tu priču moramo demistifikovati. Kada se najzad umešala nauka, razlike u brojevima su nestale. Muzej žrtava genocida iz Beograda ima popisanih 84.000, a Muzej u Jasenovcu po popisu ima 83.818 žrtava. Kustos Muzeja žrtava genocida dr Dragan Cvetković govori o verovatnih 120.000, dr Ivo Goldštajn o 90.000 – 100.000. To znači da nas je nauka dovela u situaciju u kojoj se može mirno, akademski, bez uplitanja dnevno političkih interesa, razgovarati i doći do približno tačnog, i što je veoma važno i značajno za sve strane, usaglašenog, broja jasenovačkih žrtava.

Generalno govoreći mora se demistifikovati licemerje koje je posledica licitiranja brojem jasenovačkih žrtava. Jer licemerje je život u lažima. Ti administrativni brojevi su korišćeni i koriste se u političkim obračunima. Oni su u datom momentu političke realnosti podgrevali postojeću i stvarali novu mržnju, na jednoj ili drugoj strani, u zavisnosti da li su brojevi žrtava bili tendenciozno umanjivani ili uvećavani. Moralo bi svima, bez dvoumljenja, biti jasno da ti brojevi nemaju nikakvu naučnu, kulturološku, emotivnu vrednost. Oni su samo primitivna politička alatka.

Može da se postavi pitanje zašto to do sada nije urađeno? Iskren odgovor na to pitanje ukazaće nam na uvek prisutni dnevno politički interes, podržan od ljudi sa prenaplašenim nacionalnim osećanjima. Ali taj odgovor ne može da opravda nikoga, ni pojedinca ni društvo, od krivice za sakrivanja istine i prekrajanja istorije.

Krucijalno pitanje je zašto to ne uradimo sada, danas? Na to pitanje nema odgovora koji može da objasni, još manje da opravda naše ne činjenje i našu odgovornost. Dame i gospodo, za svaku našu odluku, a i ne doneti odluku je odluka, i za posledice koje iz te odluke proizilaze, odgovorni smo samo mi. Svako pojedinačno. Ne postoje opravdanja poput onih: nisam znao/znala, nisam smeo/smela, morao/morala sam. Postoji samo priznanje: odgovoran sam.

ZAKLJUČAK

Usvajanjem, po mogućnosti jednoglasnim, zaključaka sa ove današnje konferencije, Jasenovački istraživački institut bi se obavezao da sve svoje raspoložive resurse usmeri na realizaciju želje, ideje, projekta koji će u skladu sa savremenom istorijskom naukom, korišćenjem dostignuća informatičke tehnologije i do sada utvrđenih činjenica, da bi došao do približno tačnog broja jasenovačkih žrtava. Da svakom realnom pojedinačnom broju jasenovačkih žrtava podari identitet, ime i prezime žrtve. Da u naša sećanja, umesto broja, vrati čoveka – žrtvu koja je imala životne planove, svoje radosti, svoje rođendane, svoje slave, svoja verovanja.

Ovakav iskren i realizovan zaključak opravdaće slogan „neka se istina zna“ i konferenciji će dati istorijski značaj. U suprotnom biće u pravu svi koji kažu da je poslednja žrtva genocida istina.

Dame i gospodo, nemojte ubiti glasnika. To ne rešava problem, to nikuda ne vodi – bolje je razmišljati o njegovim porukama.

Zihronom livraha - Neka sećanje na Jasenovačke žrtve bude za blagoslov.
Nek počivaju u miru i nek im je večna slava!

Beograd, April 2023. godina.

Aleksandar Saša Nećak